

11. Рубин А. М. Организация управления промышленностью в СССР (1917–1967 гг.). Москва: Экономика, 1969. 236 с.
12. Сборник законодательных и ведомственных руководящих материалов по угольной промышленности. Москва: Углетехиздат, 1954. 918 с.
13. Струев М. И. Львовско-Волынский каменноугольный бассейн. Геолого-промышленный очерк. Киев: Наук. думка, 1984. 272 с.
14. Фіщенко С. П. Штабу вугільної галузі України – 60 років. *Уголь України*. 2015 (январь-февраль). С.1–8.

Юрий Веленец. Трансформационные процессы в системе управления Львовско-Волынского каменноугольного бассейна во второй половине 40-х – в начале 90-х гг. XX в. В статье исследуются трансформационные процессы в системе управления Львовско-Волынского каменноугольного бассейна во второй половине 40-х – в начале 90-х гг. XX в. Охарактеризованы хозяйственно-экономические реформы в угольной промышленности СССР второй половины XX в., которые отразились на функционировании системы управления промышленным производством угольных шахт. Анализируются основные нововведения в руководстве различных видов промышленных объединений угольных предприятий. На основе исторических источников и историографии дается объективная оценка изменениям в структуре управления угольной отрасли Львовско-Волынского каменноугольного бассейна

Ключевые слова: угольная отрасль, трест, комбинат, производственное объединение, Львовско-Волынский каменноугольный бассейн, шахта.

Yurii Velinets. Transformation Processes in the Management System of the Lviv-Volyn Coalfield in the Second Half of the 40th – the Beginning of the 90th of the XX Century. The article deals with the transformation processes in the management system of the Lviv-Volyn coalfield in the second half of the 40th and the beginning of the 90th of the twentieth century. The economic reforms in the coal industry of the USSR of the second half of the XXth century which were reflected in the functioning of the system of management of industrial production of coal mines are characterized. The analysis of the main innovations in the management of various types of industrial associations of coal enterprises is given. On the basis of historical sources and historiography an objective assessment of changes in the structure of the coal industry management of the Lviv-Volyn coalfield is given.

Key words: coal industry, trust, combine, industrial association, Lviv-Volyn coalfield, mine.

Стаття надійшла до редколегії
02.09.2018 р.

УДК 821.161.2*06-1/9.09Вінграновський:791.43.071.2(477)

Ігор Коляда, Віталій Гудима

Національно-культурний вимір творчості Миколи Вінграновського: кінорежисура

У статті в контексті біографії видатного українського поета, прозаїка, кіносценариста та кінорежисера висвітлено сторінки біографії М. Вінграновського, пов'язані з його кінотворчими пошуками, проаналізовано кінематографічний доробок митця й оцінки літературознавців і кінокритиків. Уперше, залучивши нові архівні матеріали, ми розкрили взаємовпливи кіномистецтва на прозову та поетичну творчість митця й поетичної та прозової творчості – на кінематографію М. Вінграновського.

Ключові слова: шістдесятництво, кінодокументалістика, кінорежисура, історична кінодокументалістика, довженкіана, національно-культурний феномен, національні орієнтири.

Постановка наукової проблеми та її значення. Біографіка, яка традиційно належала в Україні до сфери елітарної науки й культури – академічної та університетської, письменницької – до діяльності провідних журналів і видавництв, у наш час дедалі більшою мірою переходить до поля тяжіння масової інформаційної культури, до царини ненаукового, прикладного, розважального знання, царини ненаукового, прикладного, розважального знання. Нині ця сфера активно експлуатується бізнесом і політиками, вона стала об'єктом значних зовнішніх інформаційних впливів. У ній з'явилося багато політично заангажованого, сенсаційного, навіть скандального. Тому суспільно важливою й науково

значимою є подальша розробка комплексних досліджень біографій видатних українців, життя, діяльність та творчість яких має вплинути на піднесення історичної й національної свідомості українців. У цьому контексті актуальне подальше вивчення націокультурного аспекту біографії видатного шістдесятника, поета, актора, кінорежисера та кіносценариста М. С. Вінграновського.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Осмислення феномену М. Вінграновського, спроби висвітлити різні аспекти біографії митця здійснено в роботах таких дослідників, як А. Афоніна [1], О. Безручко [2; 3; 4], Ю. Гладир [11], В. Доній [13], А. Добролежа [12], Л. Дудюк [14], М. Ільницький [15], Д. Кіт [16], І. Коляда [18], В. Кондрашов [19], Д. Кремінь [20], С. Підпригора [24], В. Савчак [25], Л. Тарнашинська [28; 29], Н. Трефяк [30].

Мета статті – дослідження націокультурної діяльності М. Вінграновського та створення комплексної біографії життя й творчої діяльності митця із залученням нових архівних джерел.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У 1955 р. Микола Вінграновський вступив до Київського інституту театрального мистецтва імені І. Карпенка-Карого (нині – Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого) на акторський відділ. Відразу після початку навчання почав відвідувати курси з режисури. Але вже менш ніж за два тижні цього ж року він продовжив своє навчання в майстерні режисерів художнього фільму під керівництвом О. П. Довженка у Всесоюзному державному інституті кінематографії (ВДІК, нині – Всеросійський державний університет кінематографії ім. С. А. Герасимова). Серед однокурсників М. Вінграновського були Р. Сергієнко, Л. Шепітько, О. Іоселіані, Г. Шенгелая, В. Туров, О. Косачов, Д. Фірсова та ін. видатні кінематографісти [4, с. 3]. «...я сидів у аудиторії серед своїх майбутніх товаришів і друзів... Усе це – майстерня Довженка. Наш Майстер зібрав таких ось нас з усього світу під свої, відомі світові художні знамена вчитись», – згадуватиме М. Вінграновський [7, с. 350]. Упродовж усього життя митець уважав, що «усім, або майже усім, чого я досяг як кінорежисер і як письменник, я зобов'язаний своєму вчителеві, тій школі, яку він мені дав. Без школи – нема таланту» [25].

Під час навчання кінорежисури Микола Вінграновський писав не лише сценарії, які вимагала навчальна програма кіноінституту, але й вірші. Знаючи про поетичний талант юнака, Олександр Петрович заохочував його до написання власних віршів. Він уважав, що поєднання кінематографічної та літературної діяльності не заважають йому, а навпаки – дають змогу краще творити: «Кіно допомагає поетові писати “видимі” вірші. Читач в них бачить і колір, і конкретні деталі, відчуває рух. А поезія допомагає режисерові створювати стрічки, сповнені певного, характерного саме для цього митця, ритму» [25]. У 1957 р. вперше опубліковано вірші студента-режисера ВДІКу Вінграновського на сторінках журналів «Дніпро» (1957, ч. 2), «Жовтень» (1958, ч. 8, нині – «Дзвін»), «Вітчизна» (1960, ч. 5), «Прапор» (1960, ч. 8, нині – «Березіль») [4, с. 3]. Згодом в одному з інтерв'ю Микола Степанович зауважить: «Як поет, я дуже вдячний кіно за зорову систему мислення. А як режисер вдячний поезії за її інтуїтивне почуття ритму, паузи. За почуття міри. Принаймні я ще не посварився з собою і лечу на двох крилах» [1, с. 2].

Літературний дебют молодого поета М. Вінграновського збігся з початком роботи на «території кіно». 7 квітня 1961 р. літературне видання «Літературна газета» відводить цілу сторінку віршам молодого поета, а на початку 1962 р. виходить друком перша поетична збірка «Атомні прелюди». Його вступ на «територію кіно» був досить раннім і досить успішним. Ще студентом кінозакладу Микола Вінграновський зіграв головну роль Івана Орлюка в широкоформатному художньому фільмі «Повість полум'яних літ», знятому в 1961 р. на кіностудії «Мосфільм» Юлією Солнцевою за сценарієм Олександра Довженка. Це був перший широкоформатний фільм у світі. Права на показ придбали в 100 країнах. Згодом М. Вінграновський у розмові з кореспондентом газети «Літературна Україна» скаже, що коли грав Івана Орлюка в «Повісті полум'яних літ», то найближче відчув свого Вчителя – Олександра Петровича Довженка. У своїх спогадах (есе «Хто і що для мене незалежність України» та в повісті «Пересадка») він розкаже про широке глядацьке визнання фільму і його акторської гри: «З трьох сторін на мене дивився я! Грізний, в шоломі і з автоматом у піднятій руці – на одних афішах, на інших – з усміхненою нареченою. І на кожній афіші стрімкими червоними літерами написано: «перший в Радянському Союзі кольоровий широкоформатний фільм “Повість полум'яних літ”. Автор фільму Олександр Довженко. Постановка Юлії Солнцевої. В головній ролі Микола Вінграновський. Виробництво кіностудії “Мосфільм”. Так, на тих афішах був я. Після смерті Олександра Петровича лишився його сценарій “Повість полум'яних літ”, написаний під час війни. Роки змінилися й по тому сценарію кінофільм поставила дружина Довженка Юлія Іполитівна Солнцева. На головну роль солдата Івана

Орлюка вона взяла мене, хоча за фахом я не актор. Фільм мав успіх, на кінофестивалях у Каннах, Лондоні та Лос-Анджелесі отримав призи. Його купили понад сто країн – від Японії до Бразилії» [8]. За найкраще виконання чоловічої ролі Микола Вінграновський отримав золоту медаль кінофестивалю в Лос-Анджелесі. Через кілька місяців перепплавив нагороду, щоб виготовити зуби для матері. «Ті зуби мені ще довго згадували, – оповідає. – Навіть приїжджали хлопці зовнішності, якої неможливо запам'ятати. Давай допитувати, де подів золоту медаль. Та вона ж моя, мені її вручили за Ванно Орлюка, українського солдата, який усю війну виніс на власних плечах, а ви його медалі хочете позбавити! Наша вона з Орлюком. І точка! “Не ваша, а совєцької держави, тому зобов'язані її повернути”, – відповідають. Як би не так. Ач, чого заманулося. Слава Богу, до маминих зубів не чіплялися» [10].

У 1960 р. разом зі своїм побратим Роланом Сергієнком по закінченню ВДККу (Довженків курс забрав собі Михайло Чаурелі), отримавши призначення на Київську кіностудію, яку поійменовано віднедавна іменем його Вчителя – Олександра Довженка, поверталися до української столиці, міста, до якого так прагнув і до якого так і не довелося повернутися їхньому Вчителю, ні при житті, ні поки що після смерті, М. Вінграновський, дипломований кінорежисер, повернувся з Москви великою знаменитістю [18, с. 101]. Проте молодому дипломованому випускнику єдиного в СРСР кінематографічного ВНЗ, чие обличчя було на афішах «Повісті полум'яних літ», розклеєних по всьому Києву, на Київській кіностудії художніх фільмів, яку названо ім'ям учителя, як зазначає О. Безручко, не давали гарних сценаріїв для дебютного фільму [4, с. 5]. Але молодий режисер і поет вирішив написати сценарій сам, а тому постійно працював, писав сценарії й вірші. Утім, Вінграновському довго не вдавалося запустити на Київській кіностудії художніх фільмів із власним режисерським дебютом ні зі сценарієм «Світ без війни» (1962 р.) [8], ані з екранізацією роману О. Гончара «Людина і зброя» (1963 р.) [12]. Відсутність творчих перспектив із режисерським запуском власного фільму та, як наслідок, зазначає О. Безручко, безгрошів'я призводили до того, що молодий митець погоджувався на будь-яку роботу – знявся в епізодичній ролі сержанта, який грав на роялі (ця роль не була навіть зазначена в титрах) у фільмі Сергія Параджанова «Українська рапсодія» (1961) та виконав роль Дончака у фільмі Ісака Шмарука «Сейм виходить з берегів» (1962). Після головної ролі на «Мосфільмі» другорядні ролі в Києві могли зламати будь-якого молодого митця, лише не Миколу Вінграновського [2, с. 45] Він навіть у найскладніші моменти намагався вірити в себе: «Дуже важливо не посваритися з собою. Бо душевний неспокій приносить суєту, випадковість, а цього не терплять ні кіно, ні поезія» [24].

Прагнучи довести власну майстерність як режисера, М. С. Вінграновський вирішує полишити Київ і влаштуватися на Одеську кіностудію художніх фільмів як другий режисер на зйомках воєнно-драматичного фільму «Донька Стратіона» (1964 р.) за мотивами повісті Василя Земляка «Гнівний Стратіон», режисером-постановником картини був Василь Левін. У творчому тандемі з М. Билінським уже як режисером-постановником М. Вінграновський знімає свій перший фільм і другий на Одеській кіностудії «Ескадра повертає на Захід» («Эскадра уходит на запад») (1966). Микола Степанович Вінграновський, як відзначає О. Безручко, довів власну творчу спроможність, знявши в ролі режисера-постановника на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О. П. Довженка та Одеській кіностудії художніх фільмів п'ять повнометражних художніх фільмів. Крім «Ескадра повертає на захід» (1966, спільно з Мироном Львовичем Билінським), це такі фільми, як «Берег надії» (1967, де також зіграв роль Вацлава Купки), «Дума про Британку» (1969, роль Несвятипаски) [3]. На думку Т. Ковтун, «антиімперіалістична спрямованість фільму “Берег надії”, його гуманістичне звучання, співзвучна сучасності думка про неминучу перемогу прогресивних сил в боротьбі за мир і людське щастя – ці фактори головні в картині» [9].

Робота над фільмом «Дума про Британку» познайомила М. Вінграновського з талановитим композитором Платоном Майбородою. У фільмі звучить дума, текст якої написав сам Микола Степанович, а музику – Платон Майборода. Режисер М. Вінграновський залишився задоволений співпрацею з композитором фільму: «Я не зробив помилки, запросивши композитором фільму Платона Майбороду. Це дійсно наймелодійніший, по-справжньому народний композитор. Його музика до фільму допомагає глядачу краще сприймати й зрозуміти образи, створені акторами» [1].

У своїх фільмах М. Вінграновський, як і його вчитель О. П. Довженко, прагнув працювати над важливими та складними злободенними темами для сьогодення людства: «У своїх художніх широкоекранних фільмах “Дума про Британку”, “Берег надії” я прагнув вирішити глобальні проблеми людства

(перший фільм присвячено подіям громадянської війни в Україні (автор. подіям 1917–1921 рр. в Україні), другий фільм – присвячено найгострішій проблемі сучасності – збереженню миру і недопущенню нової світової війни на планеті» [25].

Уже під час зйомок фільму «Дума про Британіку» Микола Степанович виношував план нової картини. У 1970 р. на Одеській кіностудії художніх фільмів, як стверджує А. Афоніна, він планував зняти повнометражний ігровий фільм «Один проти Гітлера», сценарій якого написав Василь Земляк за своїм романом «Полковник Шиманський». Але проект полишився не реалізованим. Проте вже 1972 р. на Київській кіностудії художніх фільмів М. Вінграновський зняв ігровий фільм «Тихі береги», у якому розкрито історію слідства в справі вбивства інспектора рибнагляду в одному з українських сіл [25].

У 1978 р. М. С. Вінграновський планував зняти 7-серійний телевізійний фільм про Ф. Держинського за сценарієм письменника, сценариста й поета, журналіста Ю. Семенова, автора сценаріїв відомих радянському глядачеві серіалів: «17 миттєвостей весни», «Майор Вихор»: «Роботи як режисера-постановника буде вдосталь – і роботи складної: бо ж 1900-ті рр., народження більшовицької партії, 30-річний В. Ленін, 27-річний Держинський, сивочолий Плеханов, Володарський [...]. І далі – Литва, Польща, Росія, царська поліція, жандарми, кабінет Вітте, цар [...] і далі – очікування бурі 1905 року. Робота має бути значною за об'ємом, проблемами, складною для втілення» [25]. Ця тема, як відзначає О. Безручко, привабила режисера своєю революційною романтикою, бо в радянські часи постать Ф. Держинського міфологізувалась і романтизувалась, як «рицаря революції», який уважав, що «чекістами мають бути люди з холодною головою, полум'яним серцем і чистими руками». Саме цей образ людини з полум'яним серцем, людини – романтика революції був близький поетові-романтикові Миколі Вінграновському. Проте цей кінопроект залишився не реалізованим [3, с. 144].

У 1983 р. М. Вінграновський продовжує свою творчість у жанрі кінодокументалістики, знявши на київській кіностудії «Укртелефільм» документальний фільм за власним сценарієм «Слово про Андрія Малишка», про українського поета, перекладача, літературного критика Андрія Самойловича Малишка.

Наступною віхою (1984 р.) на Київській кіностудії в кінорежисурі М. С. Вінграновського стає повнометражний художній фільм «Климко» за мотивами двох повістей Гр. Тютюнника «Климко» та «Вогник далеко у степу». Свій творчий вибір автор пояснював так: «Я – ровесник Гр. Тютюнника, і на мою дитячу долю випало багато труднощів. Як діти пережили роки Великої Вітчизняної війни – це питання довго не давало мені спокою. Своїм фільмом я прагнув закликати, що таке ніколи більше не повинно повторитися. Діти мають бути щасливими». Крім «Климка», у ці роки митець створив сценарії ще низки документальних і художніх фільмів. Проте кінопроекти за його сценаріями художніх фільмів «Світ без війни», «Людина і зброя» (за однойменним романом О. Гончара), «Северин Наливайко» полишилися вкотре не реалізованими [5, с. 190]. За сценарієм М. Вінграновського (за мотивами його повісті «Сіроманець»), у 1989 р. на Київській кіностудії художніх фільмів Петро Марусик зняв однойменний фільм [38].

У 1984 р. М. С. Вінграновський за збірки творів для дітей «Літній ранок», «Літній вечір», «На добраніч» став лауреатом Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (нині – Національна премія України імені Тараса Шевченка). Утім, лауреату найпрестижнішої мистецької премії в Україні більше не дали зняти жодного ігрового фільму, тому він зосередився на документальних фільмах і літературі. У цьому Микола Вінграновський, як слушно зауважує О. Безручко, наслідував свого вчителя Олександра Довженка, який при неможливості творчого виявлення в одному виді мистецтва, працював в іншому, а тому зумів реалізуватися, попри численні перепони [4, с. 5–6].

На відміну від ігрового кінематографа, у якому найціннішим є режисерське бачення світу, у документальному кіно нас, передусім, цікавить дійсність як така, тож фігура «автора» тут має бути майже непомітною. Проте до суб'єктивного погляду режисера додається й своєрідна «суб'єктивність» камери, яка пропонує окремі фрагменти дійсності й персонажів у певному ракурсі. Дебют Миколи Степановича як кінодокументаліста відбувся в 1966 р. Це був документальний фільм за його власним сценарієм – «Голубі сестри людей», який присвячено притокам Дніпра – Псьол, Ворскла, Сула, Тетерів, Рось. Тут порушено проблему чистоти доквілля. Режисер уважав, що навіть «маленькі теми» будуть цікаві глядачеві, якщо вони розкриватимуть зміст людських надій, сподівань, страждань, кохання» [25]. «Не мені судити, наскільки зумів я донести до глядача, але скажу: на мій погляд, у “Голубих сестрах людей” з їх, здавалося б, локальною проблемою глобальні проблеми людства порушено і вирішено

точніше. Як іноді може помилитися художник, розмахуючи руками перед обличчям великої теми, і як може піднятися він у темі “малій”, непоказній, коли проникне в суть людських надій, страждань, любові, сподівань» [25].

Найбільш удалими зі своїх фільмів М. Вінграновський називав «насамперед ті, які поставив за власними сценаріями. Так вважаю не тільки я, а й мої друзі. І це, мабуть, справедливо. Коли сценарист і режисер-постановник є однією особою, відкриваються широкі можливості у досягненні художньої довершеності твору, процес роботи не переривається, він розвивається від першої написаної ремарки в сценарії до останньої безсонної ночі режисера за монтажним столом» [25]. Удале поєднання М. С. Вінграновським в одній особі актора, сценариста, режисера з письменником стало можливим завдяки душевному спокою: «Дуже важливо не посваритися з собою. Бо душевний неспокій приносить суєту, випадковість, а цього не терплять ні кіно, ні поезія. Кіно допомагає поетові писати “видимі” вірші. Читач в них бачить і колір, і конкретні деталі, відчуває рух. А поезія допомагає режисерові створювати стрічки, сповнені певного характерного саме для цього митця, ритму» [1].

Кінодовженкіана стає однією зі складових частин кінорежисури М. Вінграновського. Український кіномайстер О. Довженко своїм прикладом здійснив визначальний вплив на майбутнього шістдесятника. Слушно зауважує М. Ільницький, що «у формуванні творчої особи М. Вінграновського основну роль відіграли два джерела: народна пісня і творчість Олександра Довженка» [15, с. 204].

Спогади, публіцистичні замальовки М. Вінграновського про О. П. Довженко «Рік з Довженко», «Голос таланта, мужества і любові» змальовують той шлях, яким автор ішов до «свого» Довженка – і як людини, і як великого митця. Поступово, як слушно зазначає Ю. Гладир, він відкривав найкращі якості його характеру – оптимізм, любов до життя, до рідного народу. Це, зі свого боку, створювало чітке уявлення про Довженка як високообдаровану в мистецькому плані особистість. Поет глибоко цінував його геніальність, тонко розумів усю драму його понівеченого сталінською добою життя, бо володів такою ж тонкою душевною конструкцією, яка відгукувалася резонансом [11, с. 41]. Він вирішує зняти фільми про свого Вчителя. Так, за його власними сценаріями з’являються документальні фільми «Щоденник О. П. Довженко» (у співавторстві з Л. Осикою, 1989 р.) і «Довженко. Щоденник, 1941–1945 роки» (1993). М. С. Вінграновський також знявся в документальному фільмі свого одногрупника Р. Сергієнка «Сповідь перед учителем» (1995), який присвячено О. Довженку та його учням.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, цілком слушною є оцінка сучасного російського літературознавця В. Кондрашова, що М. Вінграновський як представник шістдесятництва, будучи приналежним до кіномистецтва, творчо втілював його принципи у своїй літературній творчості, відповідно реалізуючи специфіку літератури як мистецтва в мистецтві екранному, у кінематографі [19]. За образним висловом самого Миколи Степановича Вінграновського, усе його життя й творчість – це політ на двох крилах, одне з яких – література, друге – кінематограф [4, с. 6].

Джерела та література

1. Афоніна А. Режисер і поет. *На екранах України*. 1969. 23 серп. С. 2.
2. Безручко О. Витоки творчої діяльності видатного українського кінематографіста і поета М. С. Вінграновського. *Сучасне мистецтво*. Вип. дванадцятий. Київ, 2016. С. 43–45.
3. Безручко А. Грани киноискусства Н. С. Винграновского (к 80-летию со дня рождения). *Пытинні мастацтва знаўства этналогіі і фалькларыстыкі*. Мінск: Права эаономка, 2017. Вып. 22. 492 с.
4. Безручко О. Геніальний український митець М. С. Вінграновський: між літературою і кінематографом. *Національна ідентичність в мові і культурі*: зб. наук. праць. Київ: Талком, 2017. 343 с.
5. Безручко О. В. Творча і мистецько-наставницька діяльність в Україні діячів театру і кіно: монографія. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2017. Т. 1. 211 с.
6. Брюховецька Л. І. Література і кіно: проблеми взаємин: літ.-крит. нарис / Л. І. Брюховецька. Київ: Радян. письменник, 1988. 181 с.
7. Вінграновський М. Вибрані твори: у 3 т. Т. 3. Тернопіль: Богдан, 2004. 400 с.
8. Вінграновський М. Хто і що для мене незалежність. *Газета «День»*. № 159. 2010. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/hto-i-shcho-dlya-mene-nezalezhnist-ukrayini> (дата звернення: 25.9.2018)
9. Вінграновський М. Все на світі – з людської душі. *Вечірній Київ*. 1999. 13 січ. С. 6.
10. Гандзій О. Протягом п’яти років у Москві не промовив жодного слова російською мовою *Країна*. № 436. 28.08.2018. URL: https://gazeta.ua/articles/history-journal/_protyagom-pyati-rokiv-u-moskvi-ne-promoviv-zhodno-slova-rosijskoju-movoyu. (дата звернення: 26.9.2018)

11. Гладир Ю. Довженкіана Миколи Вінграновського. *Наукові записки. Художня література і кінематограф: проблеми інтерактивності. Серія: Філологічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 110. С. 36–45.
12. Добролежа А. Микола Вінграновський у спогадах, листах і кіно: до 70-річчя поета, кінореж., кіноактора. *Вітчизна*. 2006. № 9/10. С. 128–134
13. Доній В. С. Художня концепція ментальності українського народу (за романами М. Вінграновського «Северин Наливайко» та Л. Костенко «Берестечко»). *Науковий вісник Миколаївського державного університету*: зб. наук. праць. Миколаїв, 2007. Вип. 14. С. 84–88
14. Дудюк Л. П. Історичні факти і художній вимисел в романі М. Вінграновського «Северин Наливайко». *Науковий вісник Миколаївського державного університету*: зб. наук. праць. Миколаїв, 2007. Вип. 14. С. 135–142.
15. Ильницький М. В современном – прошлое и будущее (Микола Винграновский). *От поколения к поколению: Литературно-критические очерки и портреты*: [пер. с укр.]. Москва: Сов. писатель, 1984. С. 204–230.
16. Кіт Д. Дорога до храму. *Краєзнавчий альманах*. 2003. Вип. 2. С. 53–58.
17. Ковтун Т. [Режисери-постановники Київської кіностудії художніх фільмів ім. О. П. Довженка] М. С. Вінграновський. *Екран і життя*. 1978. № 8.
18. Коляда І. Роль Олександра Довженка – педагога у формуванні творчої особистості Миколи Вінграновського. *Вісник аграрної історії*. Київ, 2018. № 23–24. 302 с.
19. Кондрашов В. В. «Кинематографические» шестидесятники: штрихи к литературным портретам Ивана Драча, Лины Костенко и Николая Винграновского. *Гуманитарные научные исследования*. 2013. № 5. URL: <http://human.snauka.ru> (дата звернення: 11.10.2018)
20. Кремень Д. Історіософський контекст лірики Миколи Вінграновського. *Науковий вісник Миколаївського державного університету*: зб. наук. праць. Філологічні науки. Миколаїв: МДУ, 2008. Вип. 17. С. 90–96.
21. Кульчицький А. 212 спогадів з Миколою Вінграновським. Фрагменти спогадів про великого Українця. *Літературна Україна*. 2011. 4 серп. № 29 (5408). С. 10–11.
22. Кур'єр Кривбасу. 2005. № 182. С. 89.
23. Маршал Вінграновський. Книга про поета (спогади, есеї, листи, інтерв'ю). Київ: Ярославів Вал, 2011. 480 с.: іл.
24. Підпригора С. В. Фольклорна основа «химерних» елементів у історичному романі Миколи Вінграновського «Северин Наливайко». *Науковий вісник Миколаївського державного університету*: зб. наук. праць. Миколаїв, 2007. Вип. 14. С. 108–112.
25. Савчак В. Уроки великого майстра. *Ленінська молодь*. Львів. 11 лют. 1978.
26. Салига Т. Микола Вінграновський сьогодні, або Дискурс української історії в його поезії. *День*. 2010. №137 (4 серп.). С. 7.
27. Степанченко О. Кінопоетика у творах Миколи Вінграновського. *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 39(2). С. 391–400. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2013_39%282%29__55 (дата звернення: 11.10.2018).
28. Тарнашинська Л. ...І обертається з землею Україна. – «Микола Вінграновський: Все на світі з людської душі». Київ, 2006. С. 23
29. Тарнашинська Л. Вінграновський М.: «Все на світі з людської душі»: біобібліограф. нарис; [серія «Шістдесятництво: профілі на тілі покоління»]. Київ, 2006. 106 с.
30. Трефяк Н. І. Синтезування епічного, ліричного та кінематографічного первнів у індивідуальній стильовій «манері» прози Миколи Вінграновського. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2009. № 14. С. 80–85.

Игорь Коляда, Виталий Гудима. Национально-культурное измерение творчества Н. Винграновского: кинорежиссура. В статье в контексте биографии известного украинского писателя, киносценариста и кинорежиссера раскрываются страницы биографии Н. Винграновского, которые посвящались его кинотворчеству, анализируются его кинематографическое наследие и оценки критиками его творчества; впервые с использованием новых архивных документов акцентируется внимание на его кинорежиссуре в контексте национально-культурной деятельности, рассматривается взаимовлияние киноискусства и поэзии Н. Винграновского.

Ключевые слова: шестидесятники, кинодокументалистика, кинорежиссура, национально-культурный феномен, довшенкіана, національні орієнтири.

Igor Kolyada, Vitaliy Hudyma. National-Cultural dimension of the Work of Mykola Vingranovsky: Film Producery. In the article in the context of biography of the prominent Ukrainian poet, prose writer, screenwriter and film director, the pages of the biography of M. Vingranovsky are covered with his cinematic searches, analysed his cinematic works and gave analyses of the assessments of literary critics and film critics. For the first time, with the attraction of new

archival materials, attention was focused on his historical cinema documentation, analysed the interactions of cinema art with the prose and poetry of the artist, and poetic and prose creativity in cinematography M. Vingronovsky.

Key words: sixties, film documentation, film producery, historical documentary film, long-distance film, national-cultural phenomenon, national-centered landmarks.

Стаття надійшла до редколегії
06.08.2018 р.

УДК 94(47+57)«1964/1985»:373

Олександр Левенець

Структура й функціонування радянської шкільної системи виховання в середині 60-х – у першій половині 80-х рр. ХХ ст. (на прикладі загальноосвітніх шкіл Волинської області)

У статті розглянуто питання сутності радянського шкільного виховання. Зроблено спробу коротко схарактеризувати кожен напрям тогочасного шкільного виховання, наведено конкретні приклади, що відбулись у тогочасних школах Волинської області. У статті продемонстровано різні методи виховної роботи. Під час дослідження цієї теми використано широкий спектр історичних джерел та літератури: архівні дані, тогочасну методико-педагогічну літературу, свідчення тогочасних учителів, регіональну періодику та сучасну вітчизняну історіографію з цієї тематики.

Ключові слова: виховання, напрям виховання, виховний процес, школа, учитель, учні, Волинська область.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблематика сутності виховання визначалась і визначається по-різному в різних суспільствах та епохах. Не є винятком і радянський етап вітчизняної історії, де виховний процес ретельно контролювався владними інституціями й був, певною мірою, залежним від них.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Цю проблематику досить добре досліджено в науковій літературі на загальноукраїнському рівні, оскільки її вивченням займались історики освіти та педагогічно-науковці, зокрема О. Адаменко, Л. Березівська, К. Богатирчук [1], Т. Денисюк, М. Єпіхіна, Н. Калініченко, В. Курило, Г. Лях, І. Прокоп [26], Н. Степаненко й ін. Проте на регіональному рівні ця тема потребує подальшого розгляду. Не є винятком і Волинська область, де окремі аспекти цієї тематика лише частково відображено в деяких публікаціях І. Пхиденка та Г. Романчук.

Ураховуючи сучасне реформування української школи, історики освіти та педагоги ставлять важливе завдання – дослідження освітньо-виховних систем і традицій минулого, їх аналіз на практичність та результативність. **Мета** цієї статті – ознайомлення читача з основами радянської шкільної системи виховання учнів задля отримання знань про особливості тогочасного шкільного виховання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У жовтні 1964 р. в СРСР відбулася зміна партійно-державного керівництва, що вплинуло не лише на політичну ситуацію в державі, а й відобразилось у виховному процесі ЗОШ союзних республік й УРСР зокрема. Зауважимо, що після приходу до влади Л. Брежнєва партійне керівництво Радянського Союзу поставило особливо важливе (для СРСР) завдання перед радянськими педагогами – виховати покоління епохи «розвинутого соціалізму». Уже в 1965 р. у школах усіх областей УРСР відбулися масові перевірки виховної роботи, які засвідчили певні недоліки тогочасного шкільного виховання. Педагогам-методистам доручено вдосконалити наявну систему виховання й долучити до неї нові напрями та компоненти виховання [8, арк. 59–61]. Радянська система виховання в основному зорієнтована на те, аби виховати «радянську людину» з усіма її особливостями і якостями [26]. Вона включала сім напрямів шкільного виховання: комуністичне виховання, атеїстичне, ідейно-моральне, інтелектуальне, естетичне, трудове й фізичне виховання [25, с. 477; 32].